

Gustaw STUDNICKI

KULT ADAMA MICKIEWICZA W WADOWICACH

W 200. rocznicę urodzin Wieszcza

Nasz wieszcz narodowy Adam Mickiewicz (1798-1855) wieloma swoimi utworami trafił w uczucia i nastroje pozostających w niewoli Polaków, szczególnie w Galicji. Tu panowała względna swoboda publikacji, a za głównego wroga Polski uważano carską Rosję. Dlatego sylwetka poety i jego twórczość znalazły się w kręgu zainteresowań wielu osób.

Jedną z tych osób był Albert Gąsiorowski (1840-1888)¹, który w latach 1872-1888 mieszkał i pracował w Wadowicach. Był profesorem miejscowego gimnazjum, a prócz tego sporo pisał i publikował. Wydał dwie prace na temat życia i twórczości Wieszcza. W roku 1872 w krakowskim "Kraju" i oddzielnie ukazała się 1. część monografii pt. *Adam Mickiewicz i pisma jego od r. 1829*, zaś dwa lata później wydana w Wadowicach część 2. pt. *Adam Mickiewicz od wyjazdu z Petersburga i "Pan Tadeusz"*. Zdaniem prof. Stanisława Pigońa były to prace pionierskie, a druga z nich – "to również pozycja nie błaha"².

Kult Adama Mickiewicza w Galicji zaowocował pomysłem sprowadzenia jego prochów na Wawel. Pierwsze inicjatywy podjęcia tego dzieła, pochodzące m.in. od prezydenta Krakowa dr. Józefa Dietla (1869) oraz prof. UJ Mieczysława Bochenka (1883) – spełzły na niczym. W roku 1887 na nowo podjęła tę myśl krakowska młodzież akademicka zrzeszona w "Czytelni Akademickiej". Wybrano w tym celu komitet w składzie: Tadeusz Butrymowicz, Władysław Leopold Jaworski, dr Ludwik Grzybowski, Damazy Miśko i Herman Seinfeld³. Jednym z jego członków był wychowanek wadowickiego gimnazjum Damazy Miśko, absolwent rocznika 1886⁴. Wkrótce do tego komitetu zaproszono osoby spoza akademików: Ksawerego Konopkę, Mieczysława Pawlikowskiego, ks. Ignacego Polkowskiego, pośła Tadeusza Romanowicza i dr. Ferdynanda Weigla, który objął jego przewodnictwo. Wiceprezesem został W. L. Jaworski, sekretarzem – Damazy Miśko.

Energiczne działania Komitetu doprowadziły do zgromadzenia w formie składek od Polaków z trzech zaborów potrzebnych funduszków, uzyskania zgody krakowskiej Kapituły

---

1 Zob. S. Pigoń, *Gąsiorowski Albert* [w:] "Polski Słownik Biograficzny", t. 7, s. 343-345; por. również G. Studnicki, *Z dziejów oświaty i szkolnictwa w Wadowicach*, Wadowice 1996, s. 211 oraz *Cmentarz Parafialny w Wadowicach*, Wadowice 1997, s. 140, 175.

2 S. Pigoń, *op. cit.*, s. 344.

3 *Złożenie zwłok Adama Mickiewicza na Wawelu dnia 4go Lipca 1890 roku. Książka pamiątkowa*, Kraków 1890, s. 8-9.

4 *Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum w Wadowicach za rok 1886*.

Katedralnej na przyjęcie prochów Adama Mickiewicza na Wawel oraz woli poparcia i pomocy ze strony syna poety – Władysława Mickiewicza, zamieszkałego w Paryżu.

Kiedy finał tej wielkiej sprawy okazał się bardzo bliski, a wiadomość o niej rozeszła się po wszystkich ziemiach dawnej Polski – podniosły się głosy, aby kierownictwo uroczystości złożenia zwłok Adama Mickiewicza na Wawelu przejął rząd galicyjski we Lwowie, czyli Wydział krajowy. Pierwszy wypowiedział się w tej kwestii hr. Wojciech Dzieduszycki. Wkrótce tak się też stało, a komitet obchodów został ponownie rozszerzony o pełny skład Wydziału Krajowego z marszałkiem hr. Janem Tarnowski na czele, o najwybitniejszych obywateli Galicji, pełniących ważne funkcje, o luminarzy polskiej nauki i kultury. W jego skład weszli: dr Adam Asnyk, hr. Stanisław Badeni, Zygmunt Dembowski, ksiądz kardynał książę Albin Dunajewski, hr. Włodzimierz Dzieduszycki, hr. Wojciech Dzieduszycki, dr Karol Estreicher, dr A. Freund, wnuk Adama Mickiewicza dr L. Gorecki, akademik Marian Grzybowski, Apolinary Jaworski, dr Władysław Jaworski, Ksawery Konopka, dr Edward Korczyński, książę Andrzej Lubomirski, dr Józef Majer, dr Antoni Małecki, Jan Matejko, Alfred Milieski, znany z Wadowic akademik Damazy Miśko, dr Edward Mochnacki, Sławomir Odrzywolski, Mieczysław Pawlikowski, Roman Piłat, Paweł Popiel, książę Eustachy Sanguszko, książę Adam Sapieha, ks. Klemens Sarnicki, dr Feliks Szlachetowski, hr. Stanisław Tarnowski i dr Ferdynand Weigel⁵.

W delegacji po prochy Adama Mickiewicza do Francji wyjechali – jako przedstawiciele narodu – dr Adam Asnyk, hr. Władysław Koziębrotki i prezes "Czytelni Akademickiej" Marian Grzybowski, zaś z ramienia krakowskich akademików – Miśko i Siedlecki. W dniu 27 czerwca 1890 roku na cmentarzu w Montmorency otwarto grób poety i przełożono szczątki jego ciała do ołowianej. Następnego dnia odbyła się publiczna ekshumacja z udziałem delegacji Collège de France, biskupa Sussexa, mera Montmorency, przedstawicieli francuskiego świata literackiego i artystycznego oraz licznych dziennikarzy. Po kilku przemówieniach i modlitwach trumnę przeniesiono do miejscowego kościoła, a po nabożeństwie żałobnym – powędrowała w uroczystym orszaku na dworzec kolejowy, skąd przez Paryż, Zurych i Wiedeń przewieziono ją koleją do Krakowa.

Wadowiczanie włożyli znaczny udział w przygotowania do krakowskich uroczystości przeniesienia na Wawel prochów Adama Mickiewicza. Dużą rolę odegrał zawiązany w Wadowicach przez Ludowe Towarzystwo Ochrony Ziemi – Ludowy Komitet Uroczystości Pogrzebowych w Krakowie. W dniu 19 maja 1890 roku wydał on odezwę do ludu polskiego, w której napisano m.in.: *W tym celu odzywamy się do Was Bracia, z którejkolwiek ziemi jesteście, abyście się przyczynili do uświetnienia tego hołdu jaki imieniem całego ludu polskiego złożyc chcemy w Krakowie przy pogrzebie Adamowi Mickiewiczowi*⁶.

⁵ *Złożenie zwłok...*, s. 11.

⁶ *Złożenie zwłok...*, s. 46.

Wskutek tej odezwy zaczęły napływać do Wadowic ze wszystkich ziem polskich – z Litwy i Królestwa Polskiego, z Wielkopolski, Prus i Górnego Śląska, z Galicji i Śląska Austriackiego – liczne przesyłki pocztowe z kłosami, liśćmi i szarfami, z wierszami i dedykacjami. Sekretarz Komitetu w Wadowicach Franciszek Zalański podał spis tych przesyłek w liczbie przekraczającej 400⁷. Były przesyłki z Wilna, Dobrzynia i Czarnolasu, z Oksywia nad Bałtykiem i z Gniezna, kłosa z Kaszub od ks. A. Wolszlegera i zieleń z Borów tucholskich, szarfa od Polaków ze Szczecina i znad Renu, z Królewskiej Huty i Raciborza na Śląsku, z Monasterzysk i Ujsołów, z Kamionki Strumiłowej i Bogumina, z Tłumacza i Choczni. Wzruszający i zadziwiający zryw polskich dusz i serc.

Od 1 lipca 1890 roku zawrzała w Wadowicach praca. W salach szkoły ludowej w Rynku koło kościoła setki rąk splatały wieńce, umieszczały na nich szarfy, wykonywały napisy. Robiły to dziewczęta z Wadowic, Choczni, Jaroszwic i Zawadki. Gimnazjaliści wykonywali wspólnie z introligatorem Karolem Osiońskim litery i napisy do tych szarf, które nadesłano bez napisów. Litery z drzewa wyrabiał kowal z Zawadki Józef Sikora wraz z cieślą Franciszkiem Śliwą, zaś kowal z Choczni Antoni Sikora wykuł godło ludu – sierp ozdobiony gwiazdą postępu.

Wykonywaniem wieńców kierowały miejscowe nauczycielki: Maria Arztówna, Julia Herliczkówna, Natalia Kotowiczówna, Anna i Adela Schmidlówna, Aleksandra Kurowska (wcześniej Wichtorówna), siostra Anny i Adeli – Helena Schmidlówna, gospodyni z Choczni Maria Sikorowa oraz liczne panie i panny z Wadowic. Prace trwały kilka dni i zostały zakończone w środę 2 lipca 1890 roku. Pod wieczór tego dnia zgromadziły się na wadowickim rynku tłumy ludzi. Dziewczęta wyniosły z budynku szkolnego wieńce z wielkimi literami tworzącymi napis: "ADAMOWI MICKIEWICZOWI LUD WSZYSTKICH ZIEM POLSKI". Uformowany pod gimnazjum kilkutysięczny pochód ruszył z muzyką i śpiewami patriotycznymi na stację kolejową. Tam około godziny 20 załadowano wieńce do wagonu kolejowego, który powiózł je do Krakowa.

Uroczystość złożenia prochów Adama Mickiewicza na Wawelu odbyła się 4 lipca 1890 roku. Karawan ozdobiony purpurową tkaniną, kwiatami i obrazami Matki Bożej Częstochowskiej i Ostrobramskiej, zaprzężony w sześć koni, przewiózł trumnę z prochami Wieszcza ulicami Krakowa. Towarzyszyło mu kilkaset delegacji z trzech zaborów i spoza granic, rodzina poety, duchowieństwo, członkowie Wydziału Krajowego, posłowie, liczne grono dygnitarzy, tysiące ludzi w pochodzi i na jego trasie. Przemawiali – syn poety Władysław Mickiewicz, marszałek krajowy hr. Jan Tarnowski, akademik Włodzimierz Lewicki, dr Adam Asnyk, prof. Stanisław hr. Tarnowski, ks. prałat Chotkowski. Po nabożeństwie żałobnym, przy dźwiękach dzwonu "Zygmunt" zwłoki poety spoczęły w krypcie katedry wawelskiej.

W pochodzie na Wawel uczestniczyli również przedstawiciele powiatu wadowickiego.

---

⁷ *Ibidem*, s. 52-61.

Wśród wielu reprezentacji strażaków byli członkowie Ochotniczej Straży Pożarnej z Wadowic. Jeden z pierwszych wieńców – godło ludu, sierp ozdobiony gwiazdą postępu i napisami na szarfach: "Ludowe Towarzystwo Ochrony Ziemi w Wadowicach" oraz "Tyś Jozue narodu, prowadź nas do szczęśliwej przyszłości" – niosła delegacja włościan w strojach ludowych: Józef Czapik z Choczni, Marcin Dziewoński z Dziekanowic w powiecie wielickim, Jan Kostuch z Nieznanowic w powiecie bocheńskim i Jan Myjak z Zagorzyna w powiecie nowosądeckim. Wśród wieńców złożonych na trumnie Adam Mickiewicza był m.in. "Od ludu z Choczni".

Sprowadzenie do kraju prochów Wieszcza i dalsze poluzowanie swobód w Galicji zapoczątkowały liczne obchody ku jego czci. W wadowickim gimnazjum organizowano "wieczorki muzykalno-deklamacyjne ku uczczeniu Adama Mickiewicza" lub "wieczorki poświęcone pamięci Trzech Wieszców"⁸. Podobne uroczystości odbywały się w szkołach ludowych, np. nabożeństwo i poranek dla uczennic szkoły żeńskiej w 50. rocznicę śmierci A. Mickiewicza w roku 1905. w roku 1898 – w 100-lecie urodzin Adam Mickiewicza – Rada Miejska Wadowic przemianowała ul. Wiedeńską na ul. Mickiewicza. Fakt ten upamiętniono specjalną tablicą.

Działająca w amatorskich teatrach młodzież gimnazjalna sięgała w repertuarze do trudnych dzieł Wieszcza. W dniu 7 grudnia 1915 roku na wieczorku "ku czci Trzech Wieszców" w sali hotelu Wysogłada w Wadowicach, gimnazjaliści wystawili III część *Dziadów* Adam Mickiewicza. W krótkiej recenzji tego przedstawienia Stefan Essmanowski⁹ napisał w "Naszym Łanie": *Rola Konrada (kol. Nikliborc¹⁰), głównej osi przedstawienia [- -] odegrana była poprawnie. Też poprawność cechuje całe przedstawienie*¹¹. Nr 1 "Naszego Łanu" z dnia 7 listopada 1915 roku otwierał artykuł redakcyjny zatytułowany "*Dziady*" a "*Wyzwolenie*". *Szkic porównawczy*.

Ważnym akcentem mickiewiczowskim w Wadowicach było usypanie kopca poety w Parku TUMWiO¹². Odbyło się to w latach trzydziestych przy okazji budowy zbiorników wodociągu miejskiego. Na kopcu umieszczono tablicę z napisem: Adamowi Mickiewiczowi w stuletnią rocznicę >>Pana Tadeusza<<. 1834-1934. TUMWiO". W ten sposób Wadowice stały się jednym z nielicznych miast na ziemiach polskich, które w ten sposób uczciły Wieszcza¹³.

Obchody ku czci Adam Mickiewicza odbywały się w Wadowicach również po II wojnie.

---

8 Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum w Wadowicach z lat 1895-1898, 1901-1912.

9 Stefan Essmanowski (1898-1942) – ur. w Miechowie, abs. gimnazjum w Wadowicach 1917, 1915-1916 redaktor pisma gimnazjalistów "Nasz Łan", doktor filozofii, romanista, tłumacz, krytyk literacki, poeta, profesor Państwowego Instytutu Sztuki Teatralnej, autor wielu publikacji, tomu wierszy i znakomitych przekładów *Ja, Klaudiusz* i *Klaudiusz i Messalina* R. Gravesa. Rozstrzelany 2 marca 1943 roku w Palmirach (zob. WEP, t. 3).

10 Władysław Nikliborc (1899-1948), ur. w Wadowicach, abs. gimnazjum w Wadowicach 1916, doktor filozofii, matematyk, profesor Politechniki Lwowskiej i Warszawskiej oraz Uniwersytetu Warszawskiego, członek PAU, Akademii Nauk Technicznych i Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, autor wielu prac naukowych oraz siedmiu podręczników do szkół średnich. Zmarł tragicznie, pochowany w Wadowicach (zob. PSB, t. 23, WEP, t. 7 oraz G. Studnicki, *Cmentarz Parafialny w Wadowicach*, Wadowice 1997).

11 "Nasz Łan" z dnia 6 stycznia 1916 roku, s. 12.

12 TUMWiO – Towarzystwo Upiększania Miasta Wadowic i Okolicy, założone przed I wojną światową.

13 Por. G. Gil, *Kopce na ziemiach polskich*, Kraków 1997.

Niestrudzonym propagatorem jego twórczości był działacz kulturalny Jan Kaczmarek, później kierownik Powiatowego Domu Kultury. Z czasów gimnazjalnych (1948-1952) pamiętam przygotowany przez niego program artystyczny pt. "Mickiewicz wiecznie żywy". Trzecią część *Dziadów* wystawili uczniowie "Collegium Marianum" na Kopcu na zakończenie roku szkolnego 1951/1952. W roku 1955 – w 100-lecie śmierci poety – odbyło się w Wadowicach wiele szkolnych imprez poświęconych tej rocznicy.